El Llibre de CRIMS de la Lleida medieval

Assassinat a l'hospital de Santa Maria

Un home agonitzant a l'Hospital General de Santa Maria l'hivern de 1485, un notari cridat a correcuita per redactar el testament i un apotecari que feia de metge i emmetzinava els pacients amb remeis adulterats... Un procés dels Llibres de Crims que de ben segur es podria convertir en una novel·la.

GUILLEM ROCA
@GuillemRoca4
Historiador

ROGER MIR SARRABLO
Advocat Lleida

Hi ha uns personatges que apareixen d'esquitllentes als processos judicials medievals, però van tenir una importància cabdal, sense ells no ens hagués arribat cap document. Em refereixo als juristes de la Paeria, notaris i escrivents, que plasmaven sobre els gruixuts papers de l'època els testimonis dels implicats. Assistien silenciosament a les escenes dels crims i descrivien allò que veien. L'any 1351, el notari Andreu de Vilaplana va explicar el descobriment del cadàver d'una nena assassinada: "allí, en l'obrador on lo dit Joan acostuma a obrar de son ofici, trobaren una fadrina morta, que semblava que fos estada escanyada". En ocasions els tocava visitar el jaç d'un moribund, malferit en alguna brega, i posar per escrit el seu testimoni sent conscients que moriria poc després.

L'agonia d'un home ingressat a l'Hospital

El cas que presentem avui comença justament així, als peus del llit d'un malalt. A les acaballes del 1485, el veguer Joan de Carcassona i dos paers van anar a l'Hospital General de Santa Maria (actual Institut d'Estudis Ilerdencs) perquè hi havia un malalt que volia denunciar un fet. A més, com que volia deixar les seves possessions al centre, també van fer venir el notari Pere Vinyes amb l'encàrrec de redactar el testament.

El pacient era un home de la Gascunya de qui no en sabem el nom. Estava estirat en un jaç del centre i, segons el document, van trobar-lo "congoixat" i que "basquejava força en lo llit". S'havia guanyat la vida fent de pastor a Vilanova d'Alpicat fins que va emmalaltir i, com que no trobaven remei pel seu mal i cada vegada es trobava pitjor, van portar-lo a l'hospital. Allà va estar-s'hi al voltant d'un mes fins que, veient-se a les portes de la mort, va demanar fer testament.

L'Hospital General, fundat l'any 1454, era responsabilitat del consell municipal, per bé que des de bon principi el capítol catedralici també va tenir-hi molt a dir, per això els paers s'intitulaven patrons del nosocomi. El lligam entre Paeria i Hospital era tan estret que l'encarregat de redactar els testaments dels malalts era el notari de la Paeria. Aquell 1485, amb les presses perquè l'home es moria, no van localitzar el notari de l'ajuntament i van cridar Pere Vinyes en el seu lloc. Després de redactar el testament, Pere va assistir a la declaració del malalt i apareix com un dels testimonis del procés.

El gascó va explicar-los que havia pres medecines prescrites per un apotecari. "En Mongay, lo especier de la present ciutat, li havia donat rosada novella i aiguardent i altres medecines".

Es referia a en Joan de Montgai, un apotecari que tenia fama d'adulterar medicaments. La rosada novella o "lletovari de suc de roses" —com també apareix al procés— era una preparació pastosa feta amb una base de sucre o mel i perfumada amb plantes oloroses com roses o violetes.

L'endemà de la declaració el gascó va morir.

La importància de les declaracions dels metges

Es tracta d'un procés molt interessant per conèixer el funcionament intern de l'hospital. Hi declaren diversos treballadors, per exemple els cirurgians Diego Cívico i Joan Ramon i el físic Pere Pou. De les seves declaracions s'entén que visitaven els malalts conjuntament i prenien decisions consensuades sobre el tractament. En una d'aquestes visites el gascó va explicar-los que en Joan de Montgai l'havia tractat en diverses ocasions i que, fins i tot, havia analitzat la seva orina. Intrusisme absolut! Només els físics podien diagnosticar mitjançant l'estudi de l'orina utilitzant un matràs de vidre, la denominada uros-

capítol 7

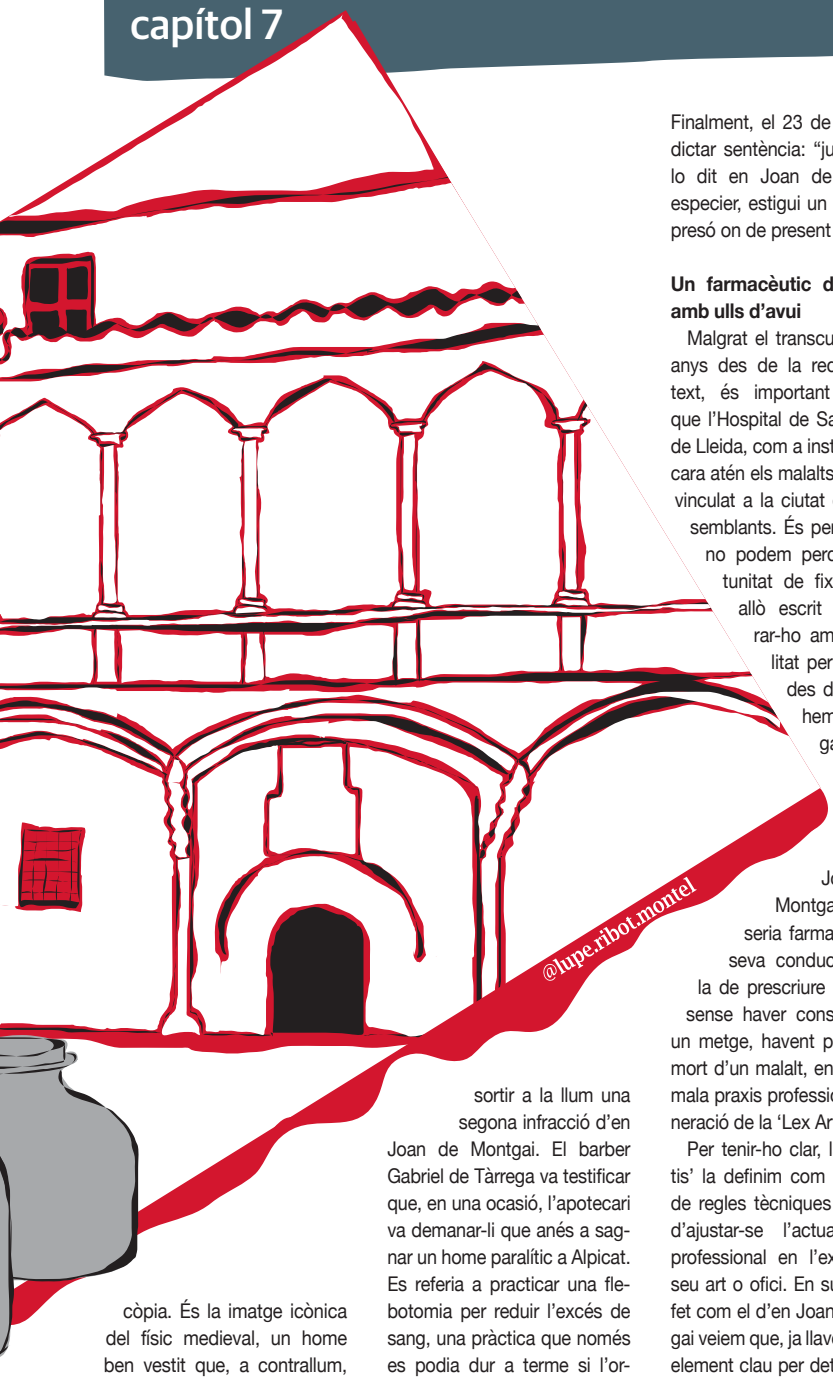

còpia. És la imatge icònica del físic medieval, un home ben vestit que, a contrallum, estudia el color i els sediments del pixum. Una anàlisis preferentment visual que, en alguns casos, es completava amb els altres sentits. Era ben clar que en Joan de Montgai s'havia excedit. De fet, Diego Cívico va ser força contundent en les seves declaracions acusant-lo d'haver mort el pacient amb l'ús de medicaments equivocats. És a dir, que no només adulterava les medecines, sinó que també usurpava les funcions dels metges.

Arran de la investigació va sortir a la llum una segona infracció d'en Joan de Montgai. El barber Gabriel de Tàrrega va testificar que, en una ocasió, l'apotecari va demanar-li que anés a sagnar un home paralític a Alpicat. Es referia a practicar una flebotomia per reduir l'excés de sang, una pràctica que només es podia dur a terme si l'ordenava un metge. Recelós, en Gabriel s'hi va negar, coneixia el caràcter expeditiu de l'apotecari, però Joan el va tranquil·litzar dient-li que ho havia ordenat el físic Pere Lobo. Poc després de la sagnia l'home d'Alpicat va morir. Al seu torn, Pere Lobo va testificar "que no, que mai ha ordenat ni proveït que tal home fos sagnat".

La investigació de les autoritats va allargar-se aproximadament vint dies. Durant aquest temps en Joan de Montgai va estar-se tancat a la presó. Finalment, el 23 de maig van dictar sentència: "jutgem que lo dit en Joan de Montgai, especier, estigui un mes en la presó on de present està".

Un farmacèutic d'ahir vist amb ulls d'avui

Malgrat el transcurs de 538 anys des de la redacció del text, és important destacar que l'Hospital de Santa Maria de Lleida, com a institució, encara atén els malalts i es troba vinculat a la ciutat en termes semblants. És per això que no podem perdre l'oportunitat de fixar-nos en allò escrit i comparar-ho amb l'actualitat per valorar si des d'aleshores hem canviat gaire. Centrem-nos en l'actuació d'en Joan de Montgai, qui avui seria farmacèutic. La seva conducta va ser la de prescriure medicines sense haver consultat amb un metge, havent provocat la mort d'un malalt, en una clara mala praxis professional o vulneració de la 'Lex Artis'.

Per tenir-ho clar, la 'Lex Artis' la definim com el conjunt de regles tècniques a què ha d'ajustar-se l'actuació d'un professional en l'exercici del seu art o ofici. En supòsits de fet com el d'en Joan de Montgai veiem que, ja llavors, era un element clau per determinar la correcció de la pràctica professional i l'abast dels deures, les responsabilitats i els drets del professional.

Partint de la base que la missió del farmacèutic és la de contribuir a millorar la salut i la qualitat de vida dels seus pacients, promoure el dret a la prevenció i diagnòstic de malalties, i dispensar tractaments terapèutics, eficaços i segurs, els exemples de mala praxis més propis d'aquesta professió serien: la conservació de fàrmacs caducats o retirats per les autoritats, la dispensació de medicaments sense prescripció mèdica, dispensar un medicament diferent al que correspon per error, oferir consell farmacèutic sense tenir en compte les característiques personals del pacient, i vulnerar el secret professional. Conductes que l'apotecari Joan de Montgai va cometre una darrera l'altra. Se'l va acusar de tenir medicaments falsos, de subministrar tractaments sense prescripció mèdica i, fins i tot, després d'una lectura acurada del procés judicial, podríem entendre que va oferir el seu consell farmacèutic sense dur a terme l'anàlisi complert del pacient. Conductes que ja llavors es consideraven inapropiades i contraries a la 'lex artis' i que, actualment, continuen vinculades a la professió i mantenen exactament la mateixa consideració. Així és regulat mitjançant el Codi de Deontologia de la Professió Farmacèutica.

Les penes imposades i el procediment

Avui en dia, incórrer en qualsevol d'aquestes conductes comportaria responsabilitats segons el Codi Penal o Civil. Les conseqüències de la responsabilitat civil les dictaminarà un Jutge, qui concretarà la quantia de la indemnització a la víctima pel mal sofert. D'altra banda, la responsabilitat penal va lligada a la comissió d'un delicte. Les conseqüències d'una sanció penal dependran de la gravetat de l'actuació i poden derivar en: una multa, la inhabilitació professional i, fins i tot, la privació de llibertat.

D'altra banda, analitzant el procedir dels notaris i escrivents de la Paeria durant el procés —gràcies a la informació recollida a mode de garantia de que allò sentenciat va ser fruit d'una investigació profunda que els va conduir inexorablement al veredicte—, podem observar que les qüestions tractades i les diligències d'investigació emprades l'any 1485 han evolucionat, però la seva naturalesa continua sent substancialment la mateixa.

Es tracta d'un cas de mala praxis?

En l'actualitat, per tal de determinar la responsabilitat del farmacèutic, hauríem d'analitzar l'existència de tres requisits: la culpa o negligència, el dany i una relació de causalitat entre l'acció negligent i el dany causat.

De la transcripció del procés se'n desprèn que els juristes, abans de la celebració de cap vista, recolliren el major nombre de testimonis d'implicats. Per exemple, en el cas que ens ocupa van citar: els qui coneixien personalment a la víctima o a l'apotecari, treballadors de l'hospital i, fins i tot, van recórrer a la perícia d'altres professionals per intentar determinar si la forma d'actuar de l'apotecari Joan de Montgai va ser conforme a la 'lex artis' i, en tot cas, si la causa de la mort va ser, precisament, la ingesta de les medicines, si es podia haver donat per motius aliens a la pràctica de l'apotecari o si, fins i tot, el gascó hauria traspassat igualment malgrat l'aplicació de la rosada novella i l'aiguardent. És a dir, aquells qui van instruir el procés van cercar l'existència d'una culpa o negligència de l'apotecari, van analitzar el dany concretat en la defunció del gascó i van determinar que aquest dany va ser conseqüència directa de l'administració dels medicaments. Per tant, en termes actuals, Joan de Montgai, especier de la ciutat de Lleida, també hauria de ser considerat responsable de la seva actuació havent de respondre per la defunció del pobre gascó qui va traspassar a causa de l'administració d'unes medicines que, segons el cirurgià Diego Civicho, foren: "causa e ocasió de la sua indisposició de ydropessia, de la qual malaltia dit gascó morí en lo hospital".

Procés analitzat: reg. 822, 1485-1486, ff. 197r-202v.